

Az első kétszintű földrajz tantárgyi vizsga tapasztalatai

Mielőtt bemutatnánk az új kétszintű földrajz érettségi eredményeit és tapasztalatait érdemes röviden szólni arról, hogy mennyiben hozott változást az új vizsga bevezetése a tantárgyi felmérésben.

A földrajz tantárgy vizsgamodellje több szempontból is lényegesen különbözik a korábbi földrajzi érettségitől. A középszintű érettségien a jelöltnek – az eddigiektől eltérően – a szóbeli vizsga mellett írásban is számot kell adnia a felkészültségéről. Az írásbeli vizsga feladatlapját a többi tantárgyhoz hasonlóan a vizsgaközpontban állítják össze, javítása, értékelése központi útmutató alapján, de az adott intézményben történik.

A szóbeli vizsga viszonylag sokat megőrzött a hagyományokból, hiszen a korábbiakhoz hasonlóan egy természetföldrajzi (A) és egy társadalmi-gazdasági (B) résztételből áll. Hiányzik viszont a korábbi C résztétel. Bár a tételsort továbbra is az intézmény szaktanára (munkaközössége) állítja össze, a tételek kidolgozásánál figyelembe kell venni a részletes vizsgakövetelményben és a vizsgaleírásban megfogalmazott elvárásokat. Ezek a dokumentumok mind formai, mind pedig tartalmi szempontból sokkal egységesebbé teszik a szóbeli vizsgát. Fontos változás, hogy a szóbeli felelet során nyújtott tanulói teljesítmények értékelése pontozással történik. A pontozás alapját a vizsgaleírásban meghatározott módon, a szaktanár által összeállítandó értékelési-pontozási útmutató jelenti, amely a földrajz esetében lényegesen megkönnyíti a szóbeli felelet objektív értékelését és ez által az egyes intézményekben elért eredmények összevethetőségét.

Az emelt szintű vizsga a földrajz esetében is külső vizsga, amelynek szervezése és lebonyolítása a vizsgaközpont (OKÉV) feladata. Mind az írásbeli feladatlapot, mind pedig a szóbeli tételsort a vizsgaközpont állítja össze. Az írásbeli feladatlap megoldását erre felkért és felkészített külső javítók végzik. A szóbeli vizsga független szakmai vizsgabizottság előtt zajlik, a teljesítmények értékelése ebben az esetben is az értékelési útmutató alapján pontozással történik.

Több jelentős különbség is megfigyelhető a korábbi központi felvételi vizsga és az új érettségi vizsga között. Jelenleg már nincs lehetőség az intézményenként eltérő mérőeszközök összeállítására. Az egységesítést jelenti az is, hogy az új vizsgán már minden jelöltnek szóban is számot kell adnia a felkészültségéről. Lényeges eltérés, hogy az emelt szintű írásbeli vizsga időtartama 240 percre nőtt a korábbi 180 perces felvételihez képest.

Nemcsak a vizsga szerkezetében figyelhető meg alapvető változás. Mind a középszintű, mind pedig az emelt szintű írásbeli vizsgán a hagyományos feladatok kiegészültek újszerű, az ismeretek alkalmazását igénylő feladattípusokkal. A feleletválasztásos, zárt végű feladatok aránya a feladatsoron belül jelentősen csökkent. Különösen nagy hangsúlyt kaptak a gyakorlati alkalmazást igénylő feladatok a középszintű írásbeli vizsgán, ugyanis ezek a feladatok átvették a korábbi szóbeli C tételrész szerepét.

Változott a földrajzi atlasz használatának lehetősége is. Az emelt szintű írásbelin – a korábbi hagyományokat követve – az atlasz továbbra sem vehető igénybe. Ugyanakkor használható a középszintű írásbeli vizsgán a topográfiai ismereteket ellenőrző, elsőként megoldandó részfeladatlap kivételével. A közép- és az emelt szintű szóbeli vizsgán egyaránt használható a térkép, ez szintén változás, hiszen korábban a felvételi vizsgán nem engedték meg az atlasz használatát. A térképhasználat hangsúlyosabbá válását az is bizonyítja, hogy az atlasz információforrásként történő felhasználásáért akár 3 pontot is kaphat a vizsgázó.

Tartalmi szempontból is vannak új vonásai a vizsgának. A földrajzi ismeretrendszerben a tantervi változások hatására a regionális, leíróföldrajzi elemek helyett a korábbiakhoz képest nagyobb teret kaptak az általános társadalom- és gazdaságföldrajzi témák, az aktuális gazdasági folyamatok és a közgazdasági alapfogalmak. Ez természetesen tükröződik a

részletes vizsgakövetelményekben is. Különösen igaz ez az Európán kívüli világ földrajzával foglalkozó témák földrajzi ismeretrendszeren belüli arányának csökkenésére. Változás az is, hogy nem minden tanult ország kérhető számon a vizsga mindkét szintjén. Vannak olyan európai és Európán kívüli országok, amelyek csak emelt szintű feladatokban jelenhetnek meg. Ennek megfelelően a feladatok között nagyobb arányban szerepelhetnek a napi gazdasági folyamatokkal, társadalmi-gazdasági élettel kapcsolatos kérdések, mint a hagyományos országismeretre vonatkozóak.

Továbbra is hangsúlyos maradt viszont hazánk földrajza, annak ellenére, hogy a tantervi változások miatt Magyarország geográfiájáról főként az általános iskolában tanulnak a diákok. A korábbiakhoz képest hangsúlyosabbá váltak a globális társadalmi-környezeti problémákkal foglalkozó tartalmi elemek, amelyek általában az új feladattípusokhoz kapcsolódva jelennek meg.

Ha összevetjük a hagyományos és az új vizsgát, a legfontosabb különbségeket az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- Az írásbeli vizsgarész bevezetése növeli a középszintű vizsga megbízhatóságát. Ezt erősíti a szóbelin nyújtott teljesítmények pontozással történő értékelése is.
- Az ismeretek alkalmazását igénylő feladatok minden esetben beépülnek a feladatsorba. Így a jelölteknek számot kell adniuk az ilyen jellegű földrajzi-környezeti kompetenciák elsajátításáról. Ez eddig csak a szóbeli tétel részeként, iskolánként eléggé eltérő mértékben és színvonalon volt ellenőrizhető az érettségi vizsgán.
- Azzal, hogy az ismeretek alkalmazását igénylő gyakorlati feladatok beépültek az írásbeli vizsgába, a középszintű szóbeli vizsga szerkezete egyszerűbb lesz. A rendelkezésre álló idő alatt a jelöltnak két részétel kifejtésére kell felkészülnie, és ezekről kell számot adnia.
- Mindkét szintű írásbeli vizsgán olyan új típusú feladatok jelennek meg, amelyek alkalmasak a földrajzi tartalmú információszerezés és -feldolgozás, valamint az összefüggésekben történő földrajzi gondolkodás képességének vizsgálatára.
- Az írásbeli feladatlap és a szóbeli tételsor összeállítására vonatkozó szabályozás (és a középszintű szóbeli vizsga esetében ajánlás) elősegíti, hogy a tananyag belső arányaihoz igazodó feladat-, illetve tételsor készüljön. Így elkerülhető bizonyos témák túlzott hangsúlyozása, vagy rendszeres elhagyása, illetve esetlegessége.
- A kétszintű vizsgarendszer bevezetése miatt nem lehetséges, az a korábban gyakran előforduló helyzet, hogy a földrajzból továbbtanulni szándékozó diák nem tesz érettségi vizsgát az adott tantárgyból.

A földrajz tantárgyban az új vizsga bevezetése elsősorban középszinten hozott jelentős változásokat, hiszen a korábbiaktól eltérően középszinten is megjelent az írásbeli vizsgarész, így az eddigi ún. belső vizsgába számos központi elem épült be. A várakozásokkal ellentétben ez azonban nem riasztotta el a jelölteket, és 18454 vizsgázó választotta a tantárgyat. Ezzel a kötelezően választható tantárgyak között földrajzból tettek a legnagyobb számban középszintű érettségi vizsgát a jelöltek. A feladatsorok a próbaérettségi tapasztalatait figyelembe véve a már korábban megismert tartalmi és feladattipológiai jellemzőknek megfelelően épültek fel, így nem okoztak nagyobb meglepetést a vizsgázók számára.

A középszintű vizsga átlageredménye 59,71%, ami összességében jónak mondható, és több mint 15%-kal magasabb a próbaérettségin elért eredményénél. A sokkal jobb eredmények elérésében több tényező is szerepet játszhatott. A tanulói oldalról kétségekívül jelentős tényező volt az éles vizsgahelyzet, a motiváltság, a mindenkire egyaránt vonatkozó, nyilvános és egységes követelményeknek megfelelő felkészülés. A félelmek ellenére a szaktanárok sikeresen készítették fel a jelölteket a vizsgára. Bizonyára benne van a jó átlagteljesítményben az is, hogy több tehetséges tanuló valamilyen ok miatt mégsem vállalta az emelt szintű

megmértetést, jó teljesítményük pedig javította a középszint teljesítettségét. A legjobb eredményt a gimnáziumi tanulók érték el (63,49%), valamivel gyengébb teljesítményt nyújtottak a gimnáziumi, szakközépiskolai és szakiskolai osztályokat egyaránt oktató (vegyes) intézmények vizsgázói (59,36%), a leggyengébben a szakközépiskolások teljesítettek (56,28%). A vegyes iskolatípus tartalmazza az OKÉV által szervezett vizsgára jelentkező, régebben végzett és most ismétlő vagy kiegészítő vizsgát tett tanulók eredményeit is. Meg kell jegyezni, hogy a szakközépiskolák többségében a földrajz tanítása csak a NAT, illetve a kerettantervek bevezetése után kezdődött meg, ezért ezekben az intézményekben még nincsenek hagyományai a tantárgy oktatásának és a vizsgáztatásnak, illetve a vizsgára történő felkészítésnek. Érdekes ugyanakkor, hogy a legtöbben éppen ebből az iskolatípusból választották a tantárgyat.

Örvendetes, hogy nincs jelentős területi különbség a tanulói teljesítményekben. Valamivel nagyobb az eltérés a teljesítményekben, ha összevetjük a fiúk és a lányok eredményeit. A fiúk átlagteljesítménye 61,67%, míg a lányoké 57,75%. A fiúk javára történő kisebb eltérés vélhetően a modern társadalom- és gazdaságföldrajzi tartalmak, illetve a logikai-számításos feladatok megjelenésével magyarázható. Mintegy 5%-os eltérés figyelhető meg a nappali és az esti (levelező) képzésben részesültek teljesítménye között, ami messze elmarad az előzetes várakozásoktól. A nappalisok 61,82%-os, az estisek 56,5%-os átlagteljesítményt nyújtottak.

A középszintű érettségi vizsgán nyújtott teljesítmények százalékos eloszlása is alátámasztja, hogy összességében sikeres volt az első középszintű tantárgyi vizsga. A teljesítmény megközelítően normál eloszlású, bár kissé jobbra tolódik. Ez alátámasztja azt a szaktanári véleményt, hogy nem volt túlzottan nehéz a vizsga, ugyanakkor nem utal túlzottan könnyű feladatsorra sem. Az elégségest jelentő 20%-ot mindössze 22-en nem érték el. Több mint 2500 fő ért el jeles eredményt, közülük is 472-en 90% feletti teljesítményt nyújtottak.

Még tovább árnyalható a kép, ha az egyes vizsgarészekben nyújtott teljesítményeket is összevetjük. Összességében megállapítható, hogy a jelöltek a szóbeli vizsgarészben nyújtottak valamivel jobb teljesítményt, számottevő különbség azonban nem figyelhető meg. A szóbeli vizsgarész teljesítettsége 60,47%, míg az írásbelié 59,15% volt. Jelentős különbség van azonban a természetföldrajzi és a társadalom-földrajzi résztétel megoldottságában. Mind a tartalmi elemeket, mind pedig az egyéb szakmai kompetenciákat illetően a természetföldrajzi résztételben nyújtottak jobb teljesítményt a vizsgázók.

A tartalmi és feladattipológiai szempontból új elemeket tartalmazó emelt szintű vizsgát mindössze 238 jelölt választotta. Ennek az alacsony számnak az oka feltehetően az, hogy még a népszerű geográfus szakra sem volt elvárás az emelt szintű érettségi, a tanári szakokra pedig korábban viszonylag alacsonyabb pontszámokkal is be lehetett jutni.

Azok a vizsgázók, akik vállalkoztak a nehezebb megmértetésre sikeresen teljesítették azt, hiszen az emelt szintű vizsga átlaga 71,34% volt. Ez több mint 20%-kal magasabb, mint a próbaérettségi eredménye. Az iskolatípusok közötti teljesítménykülönbség itt is hasonló, mint a középszint esetében. A legjobban a gimnáziumi tanulók (78,38%), a leggyengébben a szakközépiskolások (66,0%) teljesítettek. Az iskolatípusok közötti teljesítménykülönbség azonban az emelt szint esetében nagyobb, mint középszinten. A vegyes iskolatípusban szerepelnek a korábban végzett és most kiegészítő vagy szintemelő vizsgát tett diákok eredményei.

Az emelt szint esetében nagyobb a területi (regionális) teljesítménykülönbség is. A legmagasabb százalékos teljesítettség (78,85%) az Észak-Alföld régióban volt, a legalacsonyabb érték pedig (69,89%) a Közép-Dunántúl régióban született. Bár emelt szinten is a fiúk teljesítettek jobban, a nemek közötti teljesítménykülönbség jóval kisebb, mint középszinten. A fiúk 73,74%-os, a lányok 71,56%-os átlagot értek el. Annál szembetűnőbb

viszont az eltérés a nappali és az esti tagozatos vizsgázók között. Az estisek átlaga 64, 81%, a nappalisoké 78,44%. Ez jóval nagyobb, mint a középszinten megfigyelhető különbség.

Megállapítható, hogy az emelt szintű vizsgán sokkal gyengébb teljesítményt nyújtottak a korábban végzettek, mint a tanulmányaikat ebben az évben befejező vagy akár a még tanulói jogviszonyban előrehozott vizsgát tévő diákok. Ennek oka, hogy a korábban végzett tanulók többsége nem vette figyelembe az időközben bekövetkezett tartalmi változásokat. Ezt támasztja alá az emelt szintű szóbeli vizsga tapasztalata is.

Az emelt szint esetében is érdemes megvizsgálni a teljesítmények százalékos megoszlását. Ez alátámasztja, hogy az emelt szintet választó vizsgázók sikeresen megbirkóztak a feladattal. A teljesítmény-eloszlás erősen jobbra tolódott, ami arra utal, hogy a feladatok megoldása a jól felkészült vizsgázók számára nem okozott nehézséget. 20% alatti teljesítmény nem volt. Mindössze 2 jelölt nem kaphatta meg az emelt szintű vizsgáért járó 7 többletpontot.

Ha az egyes vizsgarészekben nyújtott teljesítményeket hasonlítjuk össze, megállapítható, hogy az emelt szintű vizsgán eléggé kiegyenlített teljesítményt nyújtottak a jelöltek. A szóbeli és az írásbeli vizsgarész teljesítettsége közötti eltérés kicsi, ami ebben az esetben is alátámasztja a vizsga objektivitását, amelyhez minden bizonnyal hozzájárult a szóbeli teljesítmények pontozási útmutató alapján történő értékelés is.

Ha a tartalmi elemeket vizsgáljuk meg, akkor az emelt szinten – ellentétben a középszinttel – nincs lényeges különbség az A és a B részétel megoldottságában. Érdekes viszont, hogy a szóbeli részételek tartalmi teljesítettsége valamivel elmarad az írásbeli vizsgán elért eredménytől.

A középszinthez hasonlóan az emelt szinten is viszonylag alacsonyabb százalékos értékek jelennek meg a szakmai nyelv- és eszközhasználat értékelésében. Ez az alacsonyabb pontszám azt tükrözi, hogy a vizsgázók még nem minden esetben tudtak élni a térkép- és eszközhasználat nyújtotta lehetőségekkel – ez igaz mindkét szint esetében. Ennek tanulsága, hogy a szaktanároknak még nagyobb hangsúlyt kell helyezniük a készségek fejlesztésére és az információkezelési technikák kialakítására.

Összességében megállapítható, hogy a kétszintű földrajz érettségi elvárásait a jelöltek közép- és emelt szinten egyaránt sikeresen teljesítették. A feladatsorok alkalmasak voltak a vizsgázók tudás- és képességszintjének mérésére. Az emelt szintű szóbeli vizsgák alapján megállapítható, hogy a teljesítmények értékelésére kidolgozott pontozási útmutató objektívebbé és ez által jobban összemérhetővé tette a szóbeli tanulói teljesítményeket. Emellett a vizsga eredményei és a vizsgáztató kollégák tapasztalatai rámutattak a további fejlesztési feladatokra is. Ennek alapján megkezdődhet a vizsgakövetelmények és a vizsgaírás szükséges módosítása. A vélemények alapján tovább kell növelni a feladatsorokban a földrajzi képességek mérésére alkalmas, az ismeretek alkalmazását elváró feladatok arányát. A szaktanárok számára fontos üzenet, hogy nagyobb hangsúlyt kell helyezni a térképhasználat képességének tudatos fejlesztésére, mivel ezen a területen komoly hiányosságoknak lehetünk tanúi a szóbeli és az írásbeli vizsgán egyaránt.

*Ütőné Visi Judit
Tudományos munkatárs
Országos Közoktatási Intézet
Követelmény-és Vizsgafejlesztő Központ*